

DOI:

FEJŐS ANNA - KÁLLAI ERNŐ - KERESZTES-
TAKÁCS ORSOLYA - MÁTÉ DEZSŐ

Az iskolai teljesítmény és a helyi társadalmi viszonyok összefüggései Nagykörűben

I. Nagykörű társadalmi viszonyai

1. A település és a térség

Nagykörű, Szolnok megyében, a szolnoki járásban fekvő település. Elhelyezkedését tekintve Szolnoktól 25 kilométerre, északkeletre a Tisza folyó által „átölelve, „körülkerítve” (a feltételezések szerint a település neve is innen származik) található, amelynél hozzávetőleg csak 2 kilométer széles a szárazföldi összeköttetés, a többi oldalon a folyó található.

A történeti feljegyzések szerint a terület már a 11. században lakott volt, 1318-ból írott feljegyzések maradtak a monostorral rendelkező településről, akkor még Kürümonostora néven. A Tisza jobb partján található település 1330-körül már rendelkezett templommal. Az adatok szerint 1576-ban 57 tizedfizető lakosa van a településnek, és bár a török ellenes harcok ezt a települést is megtizedelik, nem néptelenedik el ebben az időszakban sem. A helyi népi emlékezet és hagyomány szerint 1530. július 19-én, Illés napján a település kifosztására indult török csapat az ártér mocsarába veszett. Az egykorvult esemény emlékét azóta is őrzik, és napjainkig megünneplik minden évben az Illés-kónél megtartott ájtatossággal.¹

Az 1851-ben megjelent Fényes Elek geográfiai szótára szerint² abban az időben 1300 római katolikus lakossal rendelkezett a

¹ A történeti adatokat Nagyörű honlapján találtuk: <http://www.nagykoru.hu/>

² Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára. Pest, 1851.

település. Az 1880-as népszámlálás szerint³ 401 házban 2238 lakos élt, a néhány német és zsidó származásút leszámítva 95 százalékban magyar nemzetiségűek és római katolikus vallásúak. A népszámlálás adatai szerint ebben az időszakban cigány emberek még nem élnek a településen és ezt az adatot erősíti az 1893-as összeírás is⁴, amely szintén nem mutat ki romákat ezen a területen, miként az 1941-es népszámlálás⁵ is csak mindössze 241 cigány emberről számol be az egész szolnoki járás területén.

A település lakosság ezen a szinten állandósul hosszú időre, majd az 1980-as évektől kezdődően csökkenésnek indul. Az 1980-ban összeírt több mint 2000 fő napjainkra, a 2011-es népszámlálás szerint 1592 fős lakónépességre csökkent.⁶

A 70-es évek végén lezajlott faluösszevonások során három települést vontak össze: Nagykörút, Kőteleket és Tiszabót. A polgármester megítélése szerint csak a másik két települést fejlesztették, az akkor is már jobb helyzetben lévő Nagykörűre nem jutottak források. Így a rendszerváltozás egyik „programja” volt az újbóli önállósodás, amelynek révén a település 1988-89-ben szerezte vissza az önállóságát.

A lakosság kormegoszlása viszonylag egyenletesnek mondható – 2011-ben a 14 év alattiak száma 225 fő, míg a 70 éven felüliek száma 263 fő volt –, előregedő tendenciával, amelyet a megyeszékhelyről kiköltöző fiatalok sem tudnak kompenzálni, hiszen 100 aktív korúra kétszer annyi időskorú jut, mint gyermekkorú, ami rosszabb a megyei átlagnál. A településen 671 háztartás van, amelyből 439 esetben egy vagy két fő élt együtt, amely alapvetően az előregedés tendenciáját mutatja.

Az iskolai végzettségre vonatkozó adatok szerint a 7 évesnél idősebbek közül 29 fő egyetlen osztályt sem végzett, 50 százalékuk legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik, 20-20 százalék

<http://www.fsze.hu/digitdoc/fenyves/>

³ Az 1880-as népszámlálás adatai <http://mtdaportal.extra.hu/adatbazisok.html>

⁴ A Magyarországon végrehajtott 1893. évi cigányösszeírás eredményei. Budapest, 1895. (Reprint kiadás)

⁵ 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. KSH. 1947. http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_demogr_adatok_kozsegek/?pg=0&layout=s

⁶ 2011. évi népszámlálás. Területi adatok – Jász-Nagykun-Szolnok megye. http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_16

körül van a szakmával és az érettségivel rendelkezők, valamint 9 százalék körül a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya. Ez valamivel rosszabb eredményeket mutat a megyei átlaghoz képest minden területen.

A gazdasági aktivitás vonatkozásában 2011-ben 33,5 százalék volt a foglalkoztatottak, 6,5 százalék a munkanélküliek, 37,2 százalék az inaktívak és 22,8 százalék az eltartottak aránya, ami megfelel a megyei és a járási arányoknak is.

A vallási megoszlás tekintetében a település lakosainak közel a fele római katolikusnak mondta magát.

2. A település infrastruktúrája, állapota

A település külső képe rendezett, karbantartott közterületeket, középületeket és magánházakat jelent. Mindezt alapvetően az ország egyik nagyon sikeres pályázati munkájának köszönheti a település.⁷ Nagykörű utcáin sétálva újonnan felújított épületeket, mozgáskorlátozottak számára is akadálymentesen használható bejárátokat, vakok által is olvasható feliratokat láthatunk. Az épületeken pedig „táblaerdő” hirdeti az elmúlt évtizedben elnyert, több száz milliós Európai Unió forrásokat, amelyek nélkül valószínűleg nem ez a kép fogadná a szemlélőt.

Az alacsony lakosságszámú, kis településnek több „központja” is van. A Május 1. utca, amely egységes módon díszburkolattal és fából készült padokkal felújított, egységes utcaképet sugárzó terület jelenti az „igazgatási központot”. Itt található a polgármesteri hivatal, az egészségügyi rendelő, a gyógyszertár, az óvoda, a bölcsőde és a művelődési ház is. Ehhez a részhez kapcsolódik az alig száz méterre lévő általános iskola is. Tábla hirdeti, hogy az utca felújítása a nagykorú Roma Kisebbségi Önkormányzat által pályázott összegből valósult meg. A település másik központja a Kossuth tér és környéke. A posta mellett itt elsősorban kereskedelmi és vendéglátó egységek vannak. Hasonlóan fontos terület a Tisza-part, ahol a kikötő, a komp és a szabad strand is található. Ez mellett, a településen elszórva, több szálláslehetőség is található. A jelentős idegenforgalom miatt a település képe mindenhol rendezett, az említett központi részek felújítva, a többi, kevésbé frekvenciált terület is jó állapotban található.

⁷ Vö.: http://index.hu/video/2014/12/23/2_falu_hosszu/

Az utak megfelelőek, jó állapotúak minden részen. Sok helyen található pályázati pénzből megvalósított szobor, helytörténeti emlék, vagy egyszerűen csak egy pad, ami a falusi jelleget erősíti.

A településen 904 lakás található, amelynek közel egyharmada üdülő céljára szolgál, nem állandóan lakott. 702 lakás 2-3 szobás nagyságú, átlagosan 79 négyzetméter alapterületűek, amelyeknek csaknem a felében 80-100 négyzetmétert is meghaladják, és alapvetően magántulajdonban vannak. A lakások nagyobbik harmadát még 1946 előtt építették, kevesebb, mint harmadát 1961 és 1980 között, a rendszerváltozás óta mindösszesen 75 ház épült. A lakások közel 90 százaléka csatornázott, folyóvízzel, meleg vízzel és vízőblítéses WC-vel ellátott épületek, mindössze 115 lakás komfort nélküli. A lakások több mint felében a vezetékes gázellátás is megoldott. A távközlési szolgáltatások tekintetében sincs gond a településen. Több szolgáltató is kínál vezetékes- és mobiltelefon előfizetést, valamint (alapvetően műholdas elérésű) televízió- és internet szolgáltatást is.

A település közúton nyugatról Szolnok-Csataszög irányából, és keletről, Fegyvernek felől, komp igénybevételevel közelíthető meg. A komp tavasztól ősziig üzemel. A tömegközlekedést a Szolnok – Nagykörű közötti menetrendszerű autóbusz-járatok biztosítják, munkanapokon 10 járatral, átlagosan 40 perc menetidővel. A megkérdezettek elégedettek voltak ezzel a lehetőséggel. Vasútvonal ugyan nincs, de elegendő számú gépkocsi áll a lakók rendelkezésére a település elhagyására, sőt, az idegenforgalom miatt több helyen parkolók is kialakításra kerültek.

Mint említettük, a település területén az úthálózat megfelelőnek mondható, ez azonban már korántsem igaz a megyeszékhellyel és a más településekkel meglévő összekötő utak esetében. Így a külső megközelítés, gépkocsival, kissé problémás, de erről már nem a település tehet.

Sokat lendített a közlekedésen, de még inkább az idegenforgalmi lehetőségeken, az elmúlt néhány évben – pályázati pénzből – felújított kikötő is. A kishajókikötő 46 kishajó kikötésére alkalmas, ahol a vízről a szárazföldre jutást egy 20 méter hosszú acélhid biztosítja. A gátról levezető aszfalt burkolattal ellátott út és a belső út mellett akadálymentes parkolók és egy buszből is kialakításra került. A babakocsis és kerekés székes turisták fogadását személyfelvonó lift segíti.

Nagykörűn, a település kis méretéhez képest igen nagy számban találhatóak vendéglátásra és idegenforgalomra, valamint közösségi életre szakosodott intézmények és vállalkozások. 10-12, különböző profilú kereskedelmi egység, amelyek között a ruházati bolttól a gazdaboltig, a tejbolttól a pálinkaüzletig, valamint ABC áruházakig minden megtalálható. Legalább 8-10 hely biztosít szálláslehetőséget a turistáknak, valamint fodrász és szépségszalon is színesíti a helyi kínálatot.

A kulturális igényeket a Galéria és a Tájház mellett a Május 1. úton található, szépen felújított Művelődési Ház biztosítja. A kétszintes épületen belül könyvtár, egy 50 és egy 120 fő befogadására alkalmas konferenciatermet is találunk. Az iskolát kiegészítő, a Nagykörűért Alapítvány által fenntartott tanoda is itt üzemel. Egy EU-s pályázatnak köszönhetően 2011-ben kezdték meg az építkezést és 2013 májusában adták át a kész, felújított épületet. Az ezt megelőző időszak minden tekintetben nehéz lehetett, hiszen 2009-2011 között hat intézményvezető váltotta egymást a Művelődési Házban. *„Minden van itt, hiszen az országban itt az egyik legmagasabb az elnyert, egy főre jutó EU-s pályázat támogatási összeg”* - fogalmazta meg a jelenlegi intézményvezető.

A szakirodalomból is jól ismert dolog, hogy a művelődési háznak az a szerepük, hogy a lakosság széles részének nyújtsák egyrészt a kultúra, különösen a társas, közösségi művelődés, másrészt kulturált társas együttlét lehetőségét.⁸ A Nagykörű Önkormányzata által kiadott Helyi Esélyegyenlőségi Programban⁹ megfogalmazottak szerint a községben aktív közösségi élet zajlik, hiszen a településen található művelődési ház, látogatóközpont, tájház, galéria. Ugyanakkor egyes vélekedések szerint arra lehet következtetni, hogy a közösség élethez szükséges színterek ugyan infrastrukturálisan biztosítottak, ugyanakkor a működésükhöz szükséges anyagi források és a helyiek érdeklődése, hiányzó elemek a valódi közösségi lét kialakulásához.

⁸ Hunyadi Zsuzsa: A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Kuti Éva (sorozatszerkesztő) Találkozások a kultúrával 1. Magyar Művelődési Intézet. MTA Szociológiai Kutató Intézet. 2004. <http://mek.oszk.hu/06100/06158/06158.pdf>

⁹ Helyi esélyegyenlőségi Program. Nagykörű Község Önkormányzata. 2015. <http://nagykorukozeionkormanyzat.hu/userfiles/downloads/nkhep.pdf>

Az EU-s pályázati támogatáshoz kapcsolódó „fenntarthatóság” miatt a művelődési háznak kötelezően betartandó feladatai is vannak, amibe az évi 29-30 különböző program és rendezvény szervezése is beletartozik. Az eddigi kilenc beszámolási negyedévben mindig sikerült teljesíteni a kijelölt „tervszámot”. A művelődési ház kötelezően ellátandó feladatai közé tartozik még többek között a különböző közművelődési, felzárkóztató, ifjúsági és gyermekprogramok szervezése, közösségfejlesztés és egészségfejlesztés. Az intézmény vezetője szerint igen nehézkes megoldani a kötelező programok teljesítését, hiszen anyagi támogatást a programok megvalósításához nem kapnak az önkormányzattól.

A közművelődési programokat színesítő történelmi és csillagászati tematikus előadásokon az előadók egy régóta megállapodott alacsony összegért vállalják a fellépést. Ezekre az előadásokra egy bizonyos törzsközönség jár, jellemzően középkorúak és nyugdíjasok, akik rendszeres résztvevői az előadássorozatnak. Szórakoztató programok, koncertek, melyekkel a fiatalokat lehetne becsalogatni az intézménybe, nincsenek, hiszen anyagilag megengedhetetlen lenne az intézmény számára. Az intézményvezető a „Kulturcafé” jelenségtől is tart, hiszen nem szeretné, ha a kultúrafogyasztás előbb-utóbb alkoholfogyasztásra cserélődne. Spontán közösségi élet inkább télen figyelhető meg, amikor egy-egy nap, délután négy óra környékén, a fiatalok beülnek beszélgetni a Házba.

„Ha a kb. 1700 fős falu lakosságának 10 százaléka rendszeresen járna a Művelődési Ház programjaira, azzal már elégedettek lennének” – fejt ki álláspontját az intézményvezető. Mindezeknek kissé ellentmond a polgármester felfogása, aki büszke arra, hogy a Nagykörűi Galériában már az 50. kiállítás megnyitóját rendezték meg és ezekre az alkalmakra 30-40 ember rendszeresen eljár. Ez ugyan távol van az országos mérésektől, amely szerint a lakosság 40 százaléka fordul meg valamilyen céllal a községi művelődési házakban, bár nem feltétlenül valamilyen kulturális eseményen,¹⁰ bár Nagykörűn ez csak a lakosság csupán 2-3 százalékát jelenti. Így a százhusz fő befogadására alkalmas nagytermet általában nem tudják megtölteni, mindig a kis teremben vannak a programok.

¹⁰ Hunyadi Zsuzsa: im.

3. A település vezetése

A település vezetésének egyik legfontosabb ismérve az állandóság. 1990-ben egy 26 éves állatorvost, zoológust választottak polgármesternek, aki azóta is vezeti Nagykörűt, jelenleg már a 7. ciklusát tölti. Hasonlóan fontosnak tűnik az ebben az évben távozott jegyző szerepe is a település életében, aki 13 évig látta el feladatát. Mindezek mellett az évek során változó nagyságú képviselőtestület szerepe is fontos – „jobbról és balról” is vannak képviselők, de leginkább függetlenek –, legfőképpen a polgármester támogatásában. *„Ez az ember távlatokban gondolkodik. 10-20 évre gondolkodik előre.” „Nagyon jól ismeri, hogy mit lehet, mit nem. Megvannak a kapcsolatai. Ezért tud a falu javára hasznosan tevékenykedni”* – jellemezték interjúalanyaink a falu vezetőjét.

Ez a távlatos gondolkodás elsősorban annak a felismerését jelenti, hogy a forrásszegény település egyetlen lehetősége a fejlesztésre a külső források bevonása. Az Európai Unió csatlakozással megnyíló pályázati lehetőségek felkutatása és elnyerése. Ehhez természetesen hozzáértő emberekre van szükség. Ezért a polgármesteri hivatalban létrejött egy pályázati iroda, és az ott dolgozóknak elsődleges dolguk a lehetőségek feltárása. A csapatban dolgozik egy projektmenedzser, két pénzügyes és egy „mindenes” ügyintéző, aki jelenleg már az önkormányzat szociális ügyintézője. Minden formát kihasználtak, megpróbáltak a siker érdekében. Mint egyik interjúalanyunk megfogalmazta: *„voltak olyan pályázatok, amik az elejétől a végéig itt íródtak. Tehát ott íródott a pályázati irodában, megvalósítás, elszámolás minden itt történt. Akkor voltak olyan pályázatok, amit külsős cég írt és akkor mi szolgáltatottuk hozzá a dolgokat. A megvalósításra közösen figyeltünk, tehát volt, aminek itt történt a megvalósítási része, volt, amit a külsős cég végzett. És akkor voltak olyan pályázatok, amit teljesen külön egy cég csinált és tulajdonképpen csak a közvetítés volt a feladatunk.”*

A pályázatok beadására létrejött a Nagykörűért Alapítvány, de szükség esetén felhasználják akár a nemzetiségi önkormányzatot is, így lehetséges, hogy a Május 1. utca felújítása elvileg a Nemzetiségi Roma Önkormányzat (NRÖ) sikeres pályázata révén valósult meg.

A siker azonban ténylegesen kézzel fogható, ami a település már ismertett külső megjelenésében, a szolgáltatások meglétében érhető tetten. Összehasonlítva a környező, hasonló adottságú településekkel,

bizony nagy különbségek figyelhetők meg.¹¹ A polgármester elmondása szerint „*az országos átlagnak a kétszeresét szereztük meg. A megyében egy főre jutóan mind az előző félév, és az azt megelőző négy évben mi voltunk az egyikben az elsők, a másikkban pedig a harmadikok a megyében. A városokat is beleértve.*” Még pozitívabban fogalmaz a volt jegyző: „*Ha jól emlékszem, az elmúlt 8 évben, talán 4 milliárd volt a bevétel. Ha hozzá hasonlítom, hogy pl. Tiszasüly településen 200 millió lehetett 8 év alatt a megnyert pályázatokból befolyó pénz. Sokkal-sokkal kevesebb.*”

A sikeres pályázatokhoz, tapasztalatunk szerint, gyakran szükséges a politikai támogatottság is. Ebben a tekintetben is vélhetőleg ügyes volt a polgármester, mert függetlenül az országos politikában lezajló változásoktól, egyenletesnek mondható minden időszakban az elnyert lehetőségek száma. A politikai összefüggéseket firtató kérdésünkre, a nagypolitika beleszólási akaratára vonatkozóan a helyi ügyekbe, a település vezetője nagyon diplomatikusan csak ennyit válaszolt: „*Erre nem válaszolok a közösség érdekében. Többé-kevésbé mindig beleszól. Van, amikor nagyon, van, amikor kevésbé.*” Hangsúlyozta azonban a szakmaiság és a kitartás szükségességét. Mindent megpróbálnak, akár többször is, nincs reménytelen eset. „*Mi azon voltunk, függetlenül attól, hogy mi a helyzet az országos politikában, hogy jó pályázatokat készítsünk. Alapos legyen, legyen értelme, megfelelően el legyen készítve. Ha következetesen ezt csinálja az ember, akkor lehet, hogy a pályázat elbukik, két év múlva is elbukik, de lehet, hogy négy év múlva nyer. Lehet, hogy rögtön nyer. Volt olyan pályázat, amit ötször nyújtottuk be. Ötödszörre nyert. Nem szabad feladni, ha tudjuk, hogy jó, ha van értelme.*”

A pályázati forrásokra épülő településfejlesztésnek látható sikerei ellenére azonban vannak, vagy még inkább lehetnek veszélyei is. Egyrészt a források esetleges elapadása megakaszthatja a szépen indult folyamatot, másrészt a pályázatokhoz szükséges önkormányzati önrész akár nehéz pénzügyi helyzetbe is hozhatja a települést. Erre volt is példa az utóbbi időszakban és a települési önkormányzatok pénzügyi konszolidációja nélkül bizony komoly bajba kerülhetett volna az önkormányzat. Továbbá fontos szempont a fenntarthatóság is. A szép környezet, a jó minőségű középületek működéséhez helyben kell forrást biztosítani, ami nem minden esetben sikerül, akár a

¹¹ Vö.: http://index.hu/video/2014/12/23/2_falu_hosszu/

Művelődési Ház, akár az iskolát vesszük vizsgálat alá ebben a tekintetben.

A legfontosabb kérdés azonban az, hogy ebből a rengeteg pénzből mennyit tud hasznosítani a településen élő ember. Az még nem látszik, hogy annyira megerősödött volna a vállalkozói- vagy a civil szféra, hogy ezeket a feladatokat továbbvigye. Ezt pontosan látja a polgármester is: *„Nem attól erős egy település hosszú távon, hogyha van egy jó polgármestere, mert azzal történhet bármi. Hanem akkor erős, hogyha az intézményvezetők is nagyon jók, a civil szervezetek erősek, ha igazi demokratikus gondolkodás van a fejekben.”*

Gazdasági lehetőségek és foglalkoztatás

A gazdasági aktivitás vonatkozásában 2011-ben 33,5 százalék volt a foglalkoztatottak, 6,5 százalék a munkanélküliek, 37,2 százalék az inaktívak és 22,8 százalék az eltartottak aránya, ami megfelel a megyei- és a járási átalagnak is. Mégis, van két olyan különbség a helyi gazdaságfejlődésben, amely alapvetően más pályára állította a Nagykörűieket.

Egyrészt a Tisza-folyó melletti lét egy sajátos, úgynevezett „ártéri gazdálkodást” indított el már évszázadokkal ezelőtt. 1847-ben és 1856-ban a Tisza szabályozása megváltoztatta ugyan a község gazdasági lehetőségeit, de szerencsésen kapcsolódott össze Petrovay György földbirtokos ekkor induló kezdeményezésével, aki 1870-ben - örökölt birtokán - gyümölcsöst és faiskolát létesített. Nagykörűben egy olyan gyümölcsstermesztő kultúra alakult ki, amelynek a fő terméke a cseresznye – és azon belül is a germersdorfi cseresznye – lett. Ez mellett Petrovay több száz féle gyümölcsfát nemesített és árusított. Csomagküldő szolgálatot létesített. Miként emlékeznek rá: *„Levélben megrendelték tőle a fákat. Bevarrta zsákba, bevitték lovas kocsival Szolnokra, feladták a vonatra és egész Magyarország területén mindenhova szállított. Azt tapasztalta, hogy a germersdorfi iránt nagy a kereslet. Ez egy nagyon szép, nagy szemű, szép színű, kemény húsú, kemény borítású gyümölcs. Könnyen szedhető, jól szállítható, édes, látványos. A környező települések piacait elárasztották vele.”*

Ez a tevékenység erősen hatott a helyi lakosok tudására, munkához való viszonyulására is. Míg a szomszédos településeken inkább maradt a hagyományos állattartás, szántóföldi növénytermesztés,

Nagykörű népe úgy döntött, hogy megtanulják a metszést, az oltást. Azzal, hogy ezen a településen kertészettel, gyümölcscsel foglalkoztak, magasabb, elmélyültebb, szélesebb körű ismereteket igényelt. Nagykörűben alakult meg Jász-Nagykun-Szolnok megyében a nyolcadik gazdasági iskola. Ez a tevékenység segítette a mobilitást is: *„Ők maguk vitték piacra az árut. Ellátták a Jászság városait, Jászládány, Jászapáti, Kenderes, Kisújszállás, egészen elmentek Túrkevéig, Mezőtúrig piacokra. Ez is egy szélesebb látókörhöz segítette őket, világot láttak.”* Az, hogy 200 hektáron 70 ezer cseresznyefa virágzott egyszerre, adott egy bizonyos jómódot a környezethez képest. Ezért az 1910-es '20-as években megindult a paraszt-polgárosodás, amelynek nyomai mind a mai napi megmaradtak.

Ezt erősítette az 1950-es években az a tény is, hogy a kollektivizálások idején a szerveződő termelőszövetkezet (Tsz) nem tudta tagosítani az ártéri gyümölcsösöket, parcellákat, megmaradtak magánkézben, árutermelő mini-gazdaságok voltak. A Tsz a későbbiekben is csak úgy tudott „beszállni” a gyümölcstermelésbe, hogy saját cseresznyést és más gyümölcsösöket kellett telepítenie. Ezafajta „háztáji” gazdálkodás mindig többtétjövédelmet jelentett nem csak a gyümölcsösök tulajdonosai számára, hanem a falu lakosainak is, akik más munkák mellett elsősorban a betakarításban vettek részt. Az úgynevezett „felesbe szedés” gyakorlata alakult ki, tehát a leszedett mennyiség értékesítése után a bevétel fele a munkásoknak járt. Így mindenki plusz jövedelemhez jutott.

Ez a több évtizedes mezőgazdasági tudás és szocializáció indította el az 1980-as években a „paprikázást” is. Így emlékszik rá a volt jegyző: *„Ez leginkább a kőteleki határban volt. A Tsz gyakorlatilag biztosított hozzá mindent, gépet, palántát megvették. A területet előkészítette. Elültették a palántát, a Tsz locsolta. Ennek voltak bizonyos költségei, azt levonták belőle. Voltak olyan évek, amikor nagyon jól lehetett ezzel keresni. Olyan jól lehetett keresni, hogy két év terméséből lehetett egy családi házat építeni. Látszik Kőteleken is meg Nagykörűben is, hogy melyek azok a házak, amelyek akkor épültek. A két település között az a különbség, hogy Nagykörűben ezek továbbra is szépen karbantartott házak, miközben Kőteleken ugyanezek a házak úgy lepusztultak, hogy egyikben-másikban már nem is laknak. 1990-ben elzárták a csapot. Azok az emberek, akik képesítéssel nem rendelkeztek, a Tsz bezárt, a szocialista építőipar*

megbukott, a gyáarak, ahova eljártak dolgozni, nagy részük bezárt és munka nélkül maradtak, nem tudták karbantartani a házaikat.”

A másik előzmény, amelyről érdemes még említést tenni, az a falusi turizmus egyik korainak is nevezhető változata volt a településen. Az 1920-as –’30-as években szokássá vált, hogy főleg budapesti családok gyerekei a nyarat módosabb parasztcsaládoknál töltötték. Együtt kaszáltak, cseresznyét szedtek a családdal, és az eltartásért még fizettek is a helyieknek, ami szintén plusz bevételként jelentkezett. *„Az én családomban is így alakultak ki egészen a mai napig élő kapcsolatok, főleg pesti családokkal”* – emlékezik vissza a polgármester is.

Ezekre az előzményekre és helyi adottságokra épült a rendszerváltozás után meginduló gondolkodás a településen. A pályázati források bevonása révén a cseresznyére és a falusi turizmusra épülő hagyományokat egyesítették és kitalálták *„Magyarország Cseresznyés kertjét”*. A felújított környezetben fesztiválokat rendeznek, gasztronómiai eseményeket, amelyre már országos szinten is felfigyeltek.¹² Olyan nagyságrendben jöttek létre vállalkozások, vendéglátó egységek a településen, amelyeket nyilvánvaló módon a helyi lakosság nem tudna eltartani, azok elsődlegesen a turizmusra épülnek.

A másik munkát biztosító lehetőség az önkormányzat által létrehozott fejlesztési-kivételezési cég, amely be tud kapcsolódni a településen zajló felújítási munkákba, így a pályázatokból származó bevételek egy részéből, munkabér formájában, a helyi lakosok is részesülnek. Például egy 300 milliós belvízelvezető rendszer kivételezése azon szerencsések lehetősége volt, akik bekerültek ebbe a csapatba és helyben tudtak munkalehetőséget találni.

A többi aktív korú számára munkalehetőséget jelent még az eljárás, az ingázás is a településről. A megyeszékhely közelsége, valamint a jászberényi üzemek által kínált lehetőségek, sokak számára biztosít szerény, de viszonylag biztosnak mondható jövedelmet.

A helyben maradók további munkalehetőségként bekapcsolódnak időnymunkásként a mezőgazdasági feladatokba, illetve sajátos igényként jelent meg az üdülőtulajdonosok házának – telkének karbantartásával kapcsolatos munkák. Az ebből is valamilyen okból kiszorulóknak azonban ott a közmunka, mint minden településen

¹² Vö.: <https://www.youtube.com/watch?v=votL8sD6rdo>

a végső, még ha nem is jövőbemutató lehetősége. Nagykörűben is legalább 100 ember folyamatosan ebből próbálja fenntartani magát és családját.

4. *Az egyházi élet Nagykörűben*

A társadalomban kiemelkedő jelentőségűek a történelmi egyházak, amelyek a szociális téren nyújtott segítségen felül közösségteremtő és közösségformáló tevékenységet is végeznek, azáltal, hogy egyidejűleg tudnak szociális támogatást és lelki táplálékot biztosítani, egzisztenciát építeni és az egyetemes szeretet üzenetét hirdetni, így képes hatékonyabban kezelni az együttélés esetleges nehézségeit.¹³ Ez különösen igaz, ha kis településről van szó. A helyi viszonyokat és a helyi embereket jól ismerő pap személyes kapcsolatokon keresztül képes hatást gyakorolni a lakosokra. Nincs ez másképp Nagykörűben sem, ahol az elmúlt évtizedekben az emberek egyházhoz való viszonyát nagymértékben meghatározta a pap személyisége. Néhány gondolat erejéig foglalkoznunk kell tehát ezzel a kérdéssel is, mert mint a későbbiekben nyilvánvalóvá válik: az egyetlen általános iskolát a katolikus egyház tartja fenn Nagykörűben.

Nagykörűben a pártállami időszakban beszűkült az egyházi élet. *„Az se ment, aki ment volna, mert megjegyezték, megszólták, ha párttag létre bement egy templomba, mivel kis közösség, sokan ezért nem jártak”* – emlékszik vissza az alig egy éve a Katolikus Egyházközségbe titkárként megválasztott hölgy. A rendszerváltozás után a hitéletben fellendülés következett, ez idő tájban a településen dolgozó pap egy zenekart is alapított: egyházi zenét játszottak, koncerteket tartottak és így a fiatalokat is be tudta vonni a hitéletbe. A zenekar a plébános távozásával együtt megszűnt. 2005-2010 közötti időszakban egy másik plébánost helyeztek a településre, ekkor a falu hitéletét is erős visszaesés jellemezte. *„A kisközségekben nagyon számítanak a személyes kapcsolatok, meg az is, hogy a plébános mit prédikál a templomba.”* Ebben az időszakban általánossá vált a politika begyűrűzése az egyházi életbe, mely Nagykörűben is megjelent és romboló hatással bírt a hitközösségre. Az interjúk szerint a plébánosnak a polgármesterrel is voltak konfliktusai és ez szintén negatívan hatott a falu egyházi életére.

¹³ Andorka R. (2006) Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó. Budapest.

„2010-től idén (2015) augusztusig volt az az Atya, akivel nagyon jó volt a kapcsolat. Ő lendítette fel Nagykörűben az egyházi életet, mert addig olyan plébánosunk volt, aki inkább kifele prédikálta az embereket a templomból, nem befelé.” – jellemzi a közelmúltat az egyházközség titkára. Az új pap érkezésével az egyházközség ismét felpetrezdült Nagykörűben. Ekkor indultak el nagyobb számban az EU-s pályázatok, a kiírásokat a plébános is figyelte, szorgalmazta a pályázati lehetőségek kiaknázását és ez új lendületet hozott nem csak az egyház, de a falu egész életében is. A 13 tagú egyháztanács is megújult, fiatalodott. A fellendüléshez az is hozzájárult, hogy ebben az időszakban – 2012-ben – váltottak át az oktatási intézmények önkormányzatiból, egyházi fenntartásúvá.

Az általános iskola néhány éve a katolikus egyház fenntartásába került Nagykörűn. Miként az egyházközség titkára mondta: *„A váltás azért történt, mert a szülők várták, hogy egy egyházi beállítottságú iskola a gyerekeknek az erkölcsi, morális fejlődésére hatással lehet. Szigorúbb élethez való szoktatás, rendhez való szoktatás, mert voltak problémák.”* Megítélése szerint több probléma is volt az gyerekekkel és az egyházi neveléstől reméltek egy olyan megoldást, ami segítséget nyújthat a tanulmányi előmenetelben is. Ugyanakkor ebben az időszakban vette át a KLIK országszerte az önkormányzati fenntartású iskolákat, így a fenntartóváltásban más megfontolások is szerepet játszhattak: vagy a központilag szabályozott és ellenőrzött KLIK vagy a katolikus egyház veszi át a fenntartást.

A polgármester elmondása szerint – aki egyébként szintén várt egyfajta pedagógia – erkölcsi előrelépést a váltástól, de megítélése szerint ez nem igazán következett be – egyéb „próza okok” is szerepet játszottak a fenntartóváltásban: ez pedig az önkormányzat korlátozott anyagi lehetőségei, hiányos költségvetése. *„2012-ben már évi 40 millióval egészítettük ki az iskola és az óvoda költségvetését. Úgy, hogy gyakorlatilag erre már nem volt fedezet. ... Azáltal, hogy az egyháznak átadtuk az iskolát, ezt a 40 milliót első évben lecsökkentettük 10-re. Következő évben 5-re, most pedig már nulla. 10 év alatt ez 400 millió forint. Ez nekünk egy óriási összeg.”*

A faluban csupán ez az egy, katolikus egyház által fenntartott iskola működik, így a szülők nem tudnak más intézményt választani a településen. Így sérül nem csak a szabad iskolaválasztás egyelőre és elvileg még biztosított joga, hanem a világnézetiileg semleges oktatás választásának lehetősége is. *„Vannak olyan szülők, akik nem szeretik,*

ha lehetne választani, elvinnék egy olyan intézménybe a gyereket, ahol nincs egyházi élet, de elfogadták a szülők. Van, aki beletörődött, valaki elfogadta.” Valószínű, hogy vannak olyan családok, akiknél pozitívan befolyásolta életüket a vallás megismerése. Ugyanakkor találkoztunk olyan szülővel is, aki sérelmezte, hogy nekik, mint református vallásúaknak, nincs lehetőségük hitüket gyakorolni, sem az iskolába, sem a településen, legfeljebb havonta egyszer tudnak a szolnoki református istentiszteletre elmenni. *„Az iskolának biztosítania kellene, hogy más vallást is gyakoroljanak, de nem teszik. ... Itt jegyet kell kapni, itt ez tantárgy, a hittan.”* Ezzel egyidejűleg azzal is egyetértett, hogy a katolikus nevelés nem jelent hátrányt a gyerekek számára. *„Ha nem az egyház veszi át, akkor a KLIK.”* A faluban érezhető az iskolafenntartó váltása körüli bizonytalanság. A beszélgetésekből arra következtethetünk, hogy kényszerválasztás volt, melynek előnyeit és hátrányait egyaránt tapasztalják Nagykőrű lakói.

5. Interetnikus viszonyok

A 2011-es népszámláláson 227-es mondták magukat valamilyen cigány/roma identitással rendelkezőnek a 8 német és a 6 román mellett, a többiek magyar nemzetiségűnek vallották magukat. Az 1992-es becslés szerint¹⁴ 352 cigány ember élt a településen. A település vezetői szerint hozzávetőlegesen a helyi lakosság 20-21 százaléka roma, ami megegyezik a nemzetiségi roma önkormányzati elnök (NRÖ) 350-400 fős becslésével is.

Mint már láthattuk a lakosság bemutatásánál, erre a településre nem olyan nagyon régen költöztek csak cigányok és lényegesen kevesebben vannak, mint a környező településeken. A helyi kutatások szerint a Tisza árterében volt egy sziget, ahová valamikor a 20. század első felében telepedett le egy roma család. Az évtizedek alatt „Cigányvárosnak” nevezték el a területet, ahol 22 ház állt, abból 20-ban laktak cigányok. Ők alapvetően zenész cigányok voltak, onnan jártak el télen zenélni, nyáron vályogot vetettek. Előfordult még az emlékek szerint teknővájás és seprűkötés is, valamint sokan jártak paraszt családokhoz különböző munkákra.

¹⁴ Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: A cigány népesség Magyarországon. Socio-Typo, Budapest, 1998. 402. o.

A fordulatot, azaz a településre történő tényleges beköltözést egy, az 1960-as évek végén lezajlott árvíz idézte elő, amelynek során „Cigányváros” házai tönkrementek. Az akkori tanácsi vezetés döntött úgy, hogy be kell telepíteni a családokat. Több helyre, több utcában építettek egyszerű kis házakat. Nem tudni, hogy valamiféle előrelátás vagy csak a véletlen hozta úgy, hogy a „széttelepítéssel” elkerülték a sok településen meglévő, itt azonban hiányzó cigánytelep létrejöttét. Egyetlen egy olyan része van a településnek, a falu keleti részén az úgynevezett Köztársaság utca vége, ahol 10 házban, egymás mellett cigányok élnek. Ezek sem azonban a legrosszabb épületek, köszönhetően egy 1990-es években lezajlott programnak, amikor saját maguknak vályogot vettek és ezt segítve az önkormányzat 5 új „szocpolos” házat épített ezen a területen. A polgármester és az NRÖ elnöke is úgy gondolja, hogy nem látványosan rosszabb ez a környék a többinél: *„Az emberek kiveték a vályogot, a falazó anyagot. Az önkormányzat segített. Normál utcaképet mutat. Aránylag rendezettek a porták. Ha egy idegen ember téved a faluba, valószínűleg észleli a kis különbséget, de műút van, bár nem a legjobb minőségű. De annyira nem tér el. Inkább az, hogy a cigány szokások alapján a gyerekek többet vannak az utcán. Ha egy ismeretlen ember arra megy, úgy gondolhatja, hogy ez egy cigány rész.”* A terület közművekkel ellátott és az NRÖ elnök megítélése szerint is csak néhány család az, aki elhanyagolja a portáját és talán ezért tűnhet „cigányosabbnak” ez a rész.

Ez a típusú gondolkodás alapvetően segíthette a társadalmi integrációt a kezdetektől fogva. Miként az NRÖ elnök is mondta: *„Sokkal könnyebben ment a beilleszkedés ez alapján, hogy körbe voltak véve magyar szomszédokkal, ismerősök. Nagyon kicsi a falu. Annyira nem voltak egymástól elszigetelve. Tartották a kapcsolatot. De azok a bizonyos minták ott voltak előttük. Ez nagyon jó dolog volt.”*

Az ilyen típusú integráció hagyománya más területeken is meglátszik. Bár még mindig nagyobb számban vállalnak gyerekeket a roma családok, az ő esetükben sem jellemző már a 2-3 gyereknél több a családban. A polgármester szerint ez még mindig sok és több mint a többség esetében, de az elmúlt évtizedben, sok esetben egy, legfeljebb két gyerek születik már csak a családok többségében. Így az „elcigányosodás” gyakran országos víziója itt is létezik, de egyre kevésbé van alapja a félelemnek.

Mint minden településen, Nagykörűn is létezik 3-4 cigány család, ők a „beköltözők”, akikkel nincs kibékülve a település. *„A probléma a betelepültekkel van. 3-4 család. Ha azok éppen börtönben vannak, akkor rend, nyugalom van a faluban. Amikor kijönnek, akkor egy darabig van cigányozás. De a helybeliek tudják azt, hogy nem az egész cigánysággal van baj, hanem azzal a 3-4 családdal, 8-10 emberrel.”*

Egyébként a Nagykörűn élő romák a romungro csoporthoz tartoznak, régi kulturális hagyományaikat az elmúlt évszázadok során már elvesztették. *„... igazán nem tudjuk a roma kultúrát, csak tanultuk. Amit az ember összeszed. Valamikor, a tinédzser éveimben tudatosult bennem, hogy a cigányok között is vannak az ún. oláh cigányok és a beások. Az anyai részről az egyik anyukám húgának a férje beás cigány volt. Egy másik faluban, Kőteleken. Nem tudtunk vele mit kezdeni, mert ugyanúgy élt, mint ahogy mi. Nagy különbség nem volt. Az ő szülei teknőt vájtak. A miénk egy kis közösség volt. Nem szembesültünk azzal sem, hogy mik azok a cigány hagyományok. Egyetlen egy dolgot tartunk a mai napig is: a virrasztás. Ez az egy dolog van, amire azt lehet mondani, hogy mi, cigányok, megtartjuk”* –fejtette ki az NRÖ elnök.

A romák foglalkoztatása vonatkozásában elmondható, hogy a cigányoknak a „Cigányvárosból” a településre történő beköltözésétől kezdve a rendszerváltozásig, mindenkinek volt munkája. Néhányan a Tsz-ben találtak megélhetést, de a háztáji munkából, különösen a „paprikázásból” is ki tudták venni a részüket, aminek révén sokan házat építettek, gyarapodtak. A cseresznyéhez kevésbé fértek hozzá tulajdonosként, inkább az idénymunkákban vettek részt, a „felesben szedésben”, ami sokak számára rendkívül jövedelmező volt. A romák többsége azonban ingázott, eljárt a megyeszékhelyre vagy nagyobb városokba és leginkább az építőiparban tudott dolgozni. A polgármester és mások megítélése szerint is ez az időszak a gyarapodás, a többségi társadalomba történő „belesimulás” idejét jelentette.

A nyolcvanas években hanyatlásnak indult építőipar idején kezdődött nagyobb mértékben a „paprikázás”. Ebben az időszakban már az idősebb generáció megunva az állandó utazgatást, inkább a településen kezdett dolgozni. Az NRÖ elnök szerint igazából ez volt az az időszak, amikor a cigányok elkezdtek komolyabban földet művelni. Ennek okai között emlegetnek egy akkori kertészmérnököt is, aki szívesen juttatta lehetőséghez a cigányokat is. Úgy szervezték

meg a brigádokat, hogy a 4-5 fős csapatba egy-egy cigányember is befért. A 90-es évek elején azonban már olyan sok roma dolgozott ezen a területen – 12 család is –, hogy az NRÖ elnök szerint ez már kikezdte a helyi többség toleranciáját. Egyre többször alakult úgy, hogy már külön csoportokba lehetett csak megszervezni a cigányokat, a többségi brigádoknak már nem mindig kellett. Ráadásul kezdett megcsappanni a kereslet is egy időre a termékekre, és a romák nem voltak felkészülve arra, hogy önállóan kezdjék el értékesíteni a megtermelt árut. Ezért ebben az évtizedben sokan tönkrementek és nem folytatták a mezőgazdasági munkát, a paprikázást legalábbis.

A mezőgazdasági területről történő kiszorulást a Tsz felbomlása idejére teszi az NRÖ elnök is. *„A Tsz gyümölcsöst részaránytulajdonként kiosztották az akkori tsz tagoknak. Egy pár cigányember volt, kaptak földet is. Maximum 15 család lehetett, ők megkapták. De igazán nem értettek hozzá. Hol kapcsolódtak be? Maximum a fasor megkapálásába. Metszésbe nem nagyon. Növényvédelembe megint nem nagyon. Nem ismerték az emberek a folyamatot. Nagy volt a dilemma: van cseresznyésem, de nincs se gépem, se permetezőm, se tudásom. Jobb esetben nem vágják ki a fát, hanem eladták. Ez volt az egyik legnagyobb buktató itt a faluban, amikor megszabadult nagyon sok cigány család a földjétől. Meg is értettem őket, meg nem is. Nagyon idegesített, dühített. Senki nem segítette őket, hogy csináljunk tanfolyamot. Akkor már volt a rendszerváltás, a nagy munkanélküliség. Erre jövőt lehetett volna alapozni, úgy gondoltuk sokan. De nem találtuk meg a forrásokat. Nem igazán segítettek.”*

Valóban létezett egy ideig még a településen az építőiparhoz köthető munkaerő-kereslet. Ez pedig az újonnan vásárolt üdülők tulajdonosaihoz kapcsolódott, akik közül sokan a gyerekkorukat töltötték itt, így nosztalgikusan jöttek vissza a településre. *„Inkább kézművesekre volt szükségük ezeknek a pesti embereknek. Budapestről vagy nagyobb városokból jöttek, akik megvásároltak különböző régi parasztházakat. Ezt hagyományosan szerették volna felújítani. Nem vakolással, hanem tapasztással, vesszőből font kerítéssel, ahogyan az ő emlékeikben, a gyerekkorukban volt. Akkor jó bevétel volt belőle valóban. De meg is dolgoztak vele. A sárkésztés elég kemény fizikai munka. Nagyon kevés ember tudta ezt szakszerűen csinálni. De azok szépen éltek.”* A jól működő üzletnek azonban a 2000-es évek tájékán a településre költöző csángó magyarok megjelenése és ipari konkurenciája vetett véget. Olcsóbban dolgoztak, jobban szerették

őket. Így a cigányok többsége kiszorult erről a területről is. (Az már csak a dolog érdekessége, hogy az újonnan jöttek és a faluban letelepült mesterek egy némelyike cigány lányt vett feleségül.)

Napjainkban a romák egy része eljár a településről dolgozni, néhányan haszonélvezői a falusi turizmusnak – a helyi hentesüzlet tulajdonosa és elárúsítója egy cigány ember –, de igen nagy részük változatlanul a periférián él, a gazdaságilag leszakadóban lévő csoporthoz tartozik. A közmunkások kétharmada, más becslések szerint 80 százaléka cigány ember, ami még így is valamivel kedvezőbb arány, mint a környező településeken. Részükre mindenféle OKJ-s tanfolyamokat szerveznek, amely során képeztek kályhásokat (ők építették a Művelődési Házban lévő kályhákat), gyümölcstermesztőket, traktorosokat.

Az interetnikus kapcsolatok fejlődéséhez minden bizonnyal hozzájárult a volt jegyző érdeklődése is a romák iránt. Elmondása szerint a polgármesterrel érzékelték, hogy társadalmi kihívást jelent a romák ügye, így megbeszélték, hogy valamelyiküknek el kell mélyednie jobban a témában. Így lett a volt jegyző a Pécsi Egyetem Romológia szakának a hallgatója és a téma lelkes propagátora. Jegyzősége idején 7 nagyobb konferenciát szerveztek a településen, amelyeken neves előadók igyekeztek oszlatni az előítéleteket. *„Természetesen az egész falu nem jött el. 40-80 között volt a konferencián résztvevők száma. Ezek az emberek tovább is vitték az ott hallottakat. Mert ha másutt is megnyilatkoztak, továbbadták, amit ott hallottak.”*

Érdemes említést tenni még a Művelődési Ház vezetőjéről, az alig egy évtizede a Nyíregyháza környékéről családjával a faluba költöző, roma identitású diplomás asszonyról is. Az intézményvezető fontos problémája, hogy megítélése szerint a cigány lakosok nem használják ki a művelődési ház biztosította programokat. Egy eseményt tudott megemlíteni, egy társastáncos programot, ahol cigány vendégek is voltak. *„A lehetőség ott van, mindenkié, de mégis úgy érzik, hogy nem az övék. Ki van téve az ötletláda, megkérdeztem őket is.”* A művelődési ház egyszer szervezett már kifejezetten cigányokat megszólító programot is a téli közmunkaprogram keretében. Ekkor a szomszéd faluban élő cigány írók hívták meg, hogy beszéljen a művészetéről és cigány identitásáról, de ő is azt hangsúlyozta, hogy nem szereti, ha erről kérdezik, ő ember, Magyarországon él, ne a származási miatt emeljék ki, hanem az írása miatt.

Érdemes röviden kitérni a roma nemzetiségi önkormányzat szerepére, jelentőségére is a településen. A már harmadik ciklusában működő testület, legalábbis a mostani elnök véleménye szerint, leginkább kényszerűségből jött létre. Egy évtizede ugyanis még valamivel nagyobb összeggel támogatta az állami költségvetés a helyi kulturális autonómia intézményeit, és az akkori civil szervezetnek gyakorlatilag nem volt semmilyen bevételi forrása. Az elnök – aki az első ciklusban is betöltötte ezt a tisztséget, majd a második ciklus sikertelen választási eredménye után a harmadikban „szerezet vissza” a pozíciót – szerint a település vezetése is nehezen és lassan szokta meg ezt az új típusú testületet. A vezető elmondása szerint eleinte gyakorlatilag nem vették figyelembe a létüket, a polgármester egyetlen ülésükre sem ment el. A harmadik ciklusban már komolyabban vették őket, hiszen a pályázatokhoz is kellett, mint írtuk, az NRÖ nyerte a pénzt a központ felújításához. A kisebbségi elnök szerint azonban ez csak vicc, nem volt igazi beleszólásuk a folyamatokba. Mint mondja, valami mást képzelt el egy ilyen testület feladatának: *„Elhibázottnak tartom az egész kisebbségi önkormányzati rendszert. Nem tudom, hogy ki, a kitalálók vagy mi magunk túlbonyolítottuk a dolgot. Nagyobb hatalmat gondolkunk magunknak, mint ami egyszerűen van. Vagy a többségi társadalom próbálja ránk tolni a saját feladatait. Mindenhez pénz, paripa, fegyver nélkül”* – fogalmazza meg nagyon lényeglátóan.

A városi vezetéssel folytatott beszélgetések során is azt tapasztaltuk, hogy a kisebbségi testületet nem igazán tekintik partnernek, legfeljebb nagy toleranciával elfogadják a létét és használják őket a szükséges esetben. Meglehetősen határozottan fogalmazott a volt jegyző a kisebbségi képviselő aktivitásáról, tevékenységéről: *„Mondtam neki, mielőtt megbukott, öt évvel ezelőtt, Elemér, amit csinálsz, az borzasztó kevés. Téged nem fognak megválasztani. – De, rosszul tudod, meg fognak. – Nem választották meg. Hogy most miért választották meg újra, amikor tudják, hogy milyen? Elfelejtették, hogy mit csinált. Ha volna egy agilisabb vezetés, össze tudnák jobban fogni a cigányokat.”*

Összességében azt mondhatjuk, hogy a faluban nincs más településekhez hasonló cigányellenesség. Elviselik, elfogadják azokat a romákat, akik nem keresztezik a többségi emberek lehetőségeit, ha nem zökkentik ki őket megszokott hétköznapijaikból. *„Lehetne jobb a*

helyzet, de rosszabb is lehetne, mint pl. a közeli Tiszabőn” – mondja egyik interjúalanyunk. Az említett „beköltözőkön”, a 3-4 családon kívül nincs nyílt ellenségeskedés a különböző nemzetiségű emberek között. A Művelődési Ház vezetője cigány asszony, és van roma identitású munkatárs a polgármesteri hivatalban is. Az interjúk során azonban érezhető volt, hogy teljesen egyenrangú félként sem tekintenek még a cigányok többségére. *„Ha valaki cigánynak születik, az utána bármit tehet, bármit felmutathat, mindig azt fogják rá mondani, hogy cigány és kész. Itt a faluban jó a helyzet, a gyerekek barátkoznak egymással, az emberek beszélgetnek egymással, azt ki tudja, ki mit gondol közben”* – osztotta meg velünk pesszimizmusát a Nagykörűn élő egyik diplomás cigány értelmiségi.

II. A Nagykörűi Petrovay György Katolikus Általános Iskola és Óvoda

„Iskolai munkánk célja, hogy a ránk bízott gyermekeket megismertessük a keresztény nevelési értékekkel, a keresztény életformával, ezáltal felvértezzük őket a világ kihívásaival szemben. Korszerű, értékálló tudást biztosítsunk számukra. Megtanítsuk őket az önálló tanulásra, hogy képessé váljanak az élethosszig tartó tanulásra.

Megismertessük nemzeti hagyományainkkal, hogy globalizálódó világunkban megmaradjanak magyarnak. Olyan emberekké alakítsuk őket, hogy tudjanak keresztényként úgy élni, hogy hasznává váljanak a hazának és embertársaiknak.”¹⁵

A teljes nevén *Nagykörűi Petrovay György Katolikus Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Óvoda* székhelye a nagykörűi általános iskola, de társulásban áll a köteleki Szent Gellért Általános Iskolával, valamint a nagykörűi és a köteleki óvodával. Az intézmény vezetője „törzsgyökeres” helyi lakos. Nagykörűn született, majd rögtön az Egri Tanárképző elvégzése után a helyi általános iskolában helyezkedett el.

¹⁵ Petrovay György Katolikus Általános Iskola, Alapfokú Művészeti Iskola, Óvoda Pedagógia Programjának előszavából:

http://www.petrovaykatalitisk.hu/dok/iskolai_pp_joosoooo.pdf

A tanári kar 16 fős, ami fele-fele arányban oszlik meg a helyi lakosok és a Szolnokról „kijáró” munkatársak között. Ezen felül két gyógypedagógus, egy iskolapszichológus és egy logopédus segíti a munkát. Utóbbit az az IPR (Integrációs Pedagógiai Rendszer) pályázat keretében alkalmazzák és Szolnokról jár heti rendszerességgel.

A kutatás során a nagykörűi bölcsődében, óvodában és általános iskolában jártunk, beszélgettünk az iskola és egyben a társulás főigazgatójával, egy alsós és három felsős pedagógussal, a tanoda jelenlegi vezetőjével, illetve az óvoda és a bölcsőde vezetőivel. Készítettünk továbbá fókuszcsoporthozos beszélgetéseket egy alsó tagozatos, és egy felső tagozatos osztállyal. Elemzésünk alapjául az interjúk, valamint az iskolában tett megfigyeléseink, és két tanítási órán végzett hospitálásunk szolgálnak. Az iskolában tapasztaltakat a település más szereplőivel készített interjúk releváns részleteivel, és az oktatási munkához kapcsolódó dokumentumok tanulmányozásával egészítettük ki.¹⁶

Az iskolának jelenleg 163 tanulója van, minden évfolyamon egy osztály működik. Az iskola saját belső nyilvántartása és a kisebbségi önkormányzat becslése szerint a nagykörűi iskolában körülbelül 50 százalék, míg Kőteleken 90 százalék a roma tanulók aránya. Megjelentek a vegyes házasságok is, a gyerekek kb. 20 százaléka „vegyes” családból származik.

Továbbtanulás tekintetében elmondható, hogy a gyerekek kevesebb, mint egyharmada megy gimnáziumba (20-30 százalék), a többiek a szakközépiskola és a szakiskola között oszlanak meg, fele-fele arányban. Legnépszerűbb a kereskedelmi szakközépiskola, illetve a bolti eladó, cukrász és pincér, bútor asztalos, festő, burkoló, karosszéria lakatos szakmák. A gimnáziumot választók aránya fokozatosan csökken, míg az érettségit adó szakközépiskolába jelentkezők aránya nő. Ebben a kategóriában található a legtöbb továbbtanuló roma gyerek is.

A nagykörűi iskola egy emeletes főépületből és egy melléképületből áll. Az előbbiben helyezkednek el a tantermek, a

¹⁶ A beszélgetéseket kivétel nélkül diktafonra vettük, majd szó szerint rögzítettük. A fókuszcsoporthozos beszélgetésen kb. 10-12 fő vett részt. Az interjúk felvételénél előre meghatározott kérdéseket követtünk, melyeket a helyszínen felmerülő kérdésekkel egészítettünk ki (Félig strukturált interjú), majd kvalitatív tartalomelemzés módszerével elemeztük. Az iskola honlapján vizsgáltuk a pályázatokkal kapcsolatos dokumentumokat is.

tornaterem, a tanári és az igazgatói iroda, itt zajlik a tanórák többsége. Az utóbbi a művészeti óráknak, a szakkörök egy részének, és az iskoláról szóló kis kiállításnak ad otthont. Mindkét épület jó állapotú, felújított, részben akadálymentesített. Az iskola vallásos jellege szintén érzékelhető, a melléképületben és az osztályokban vallási relikviákat helyeztek el. A tantermek felszereltsége kielégítő, a technikai ellátottságra azonban többen panaszkodtak, például csak egy működő interaktív táblája van az iskolának.

1. A fenntartóváltás

Magyarországon a 2011-2012-es tanév kezdetén negyedével nőtt az egyházi fenntartású iskolák száma.¹⁷ Az átvétellel az önkormányzatok takarékoskodni tudtak, hiszen innentől kezdve nem kellett az éves költségvetésből kapott összeget saját bevételeikből kiegészíteniük. Az önkormányzati rész pótlásaképp az egyházi intézmények pedig az állami normatíván mellét megkapják a korábban az önkormányzatok által hozzá tett kiegészítések átlagát.

A nagykörű iskola 2012-ben került az Egri Főegyházmegye nyilvántartásába. Korábban az önkormányzat az állami normatívát évente 40 millió forinttal egészítette ki, ezt az összeget már teljes egészében tudja az egyház biztosítani. Amellett, hogy az önkormányzat így jelentős fenntartási költségektől tudott megszabadulni, a fenntartóváltáshoz vélhetőleg más okok is vezettek.

A döntés még azelőtt született, hogy a Klebesberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) megkezdte volna működését. A pedagógusok elmondása alapján az önállóság megtartása és a „KLIK-től való félelem” bizonyult az átszervezés legfőbb okának. Emellett feltételezhetjük, hogy az önkormányzattal való együttműködés sem volt mindig zökkenőmentes. A polgármester szerint az iskolával „szakmai és fegyelmi” problémák is voltak. Mint mondja, mindent megpróbáltak a gondok enyhítésére, de mivel nem sikerült együttműködniük, a fenntartóváltást látták az egyetlen működőképes választásnak, ám ez a remény is túlzottnak bizonyult. „*Abban bíztunk,*

¹⁷ Vö.: Váradi Balázs: Közoktatás. A költségvetés és az egyházi és önkormányzati közoktatási intézményrendszer aránya.

http://www.hazaeshaladas.hu/ftp/hesh_kozoskassza_elemezes_kozoktatás_public.pdf

hogy majd az egyházi fenntartás megoldja ezeket a dolgokat. De sajnos ez csak remény maradt. (...) Látva az egyház lassúságát, konzervativizmusát, az, hogy nem képes ennyi iskolát irányítani. Nincsen felkészülve, nincsen megfelelő embere. Ez teljesen naív elképzelés volt. Akkor úgy láttuk, hogy ez megoldást jelenthet.”

Az egyházi fenntartás, mint a fegyelmi gondok orvoslásának majdhogynem kizárólagos eszköze, a pedagógusokkal folytatott beszélgetésekben is lényeges tényezőnek bizonyult. Többen úgy gondolják, hogy az állami iskolák nem tudnak megfelelő iránymutatást nyújtani a gyerekeknek, ezért van szükség a fiatalok vallásos nevelésére. Az igazgatónő úgy fogalmaz, hogy „*a nevelésben kellene lenni bizonyos sarokpontoknak. Ha nincsenek pontok, szétcsúszik a gyerek. Ezt az egyház jobban megfogalmazza, mint egy állami iskola*” Az egyházi fenntartástól a problémás – többségében roma tanulók kezelésére is lehetőséget látnak. Az igazgatónő szerint az egri érsek kifejezetten nyitott a roma és a hátrányos helyzetű gyermekek oktatására, ezért további pályázati lehetőségeket is remél ezen a területen. „*Én azt érzem, hogy most a katolikus egyház teljesen a roma gyerekek felé nyit. Ezt küldetésének érzi. ... Az egri érsek atya személyes ambíciójának látom. Mert nem minden egyházmegyében van így*” – osztotta meg velünk véleményét az igazgatónő.

1.1 A fenntartóváltás fogadtatása a szülők és a tanárok körében

Az fenntartóváltással bevezették a heti két alkalommal a kötelező hitoktatást, a minimum heti három mise látogatást, valamint a napi hatszori ¹⁸imádkozást. A település megosztott volt a döntést illetően. Nem mindenki támogatta a fenntartóváltást, az eset érdekessége ugyanis, hogy Nagykorú egy kifejezetten nem vallásos település. Az igazgató maga is elismeri, hogy „*itt az a nehéz, hogy a hitoktatás úgy jött, mint derült égből a villámcsapás. Nincsen gyökere a szülőknél. A falu nem vallásos falu. Ha lett volna, sokkal könnyebb lett volna. Ezért*

¹⁸ 1. Reggel, az első tanóra kezdete előtt.

2. Tízórai előtt.

3. Tízórai után.

4. Ebéd előtt.

5. Ebéd után.

6. Iskolából távozás előtt.

kell nekünk nagyon óvatosnak lennünk. Hiszem azt, hogy valami parttalanság helyett sokkal jobb egy vezérfonal.”¹⁹A pedagógusok egy része is idegenkedett a váltástól, ám olyan nem volt, aki emiatt elment volna. Az igazgató szerint mostanra mindenki „megszokta” az új helyzetet.

Az átszervezés előtt kikérték a szülők véleményét is, akik támogatták a döntést, egy család azonban emiatt elvitte gyermekeit. Kérdéses azonban, hogy miképpen értékelhetjük ezt a szülők támogatását annak fényében, hogy a kistérség összes többi iskolája is egyházi fenntartásúvá vált, így aki állami iskolába szeretné járattatni gyermekét annak erre legközelebb a 30 km-re fekvő Szolnokon van lehetősége. Miként korábban már szintén írtuk, találkoztunk olyan szülővel is, akinek bár a vallásos nevelés ellen nem volt kifogása, hiányolta a saját református vallásának gyakorlására vonatkozó lehetőséget, hiszen a településen nincs lehetőség intézményes formában más felekezeti szertartáson való részvételle.

A tanárok szerint a helyi roma szülők többsége támogatja a vallásos nevelést és oktatást. Egyikük így gondolkodik a helyzetről: *„A mai multinacionális világban nem nagyon van érték, amit a gyerekek átadhatnak. A hitélet még mindig egy rendezőelv, ezt mérte fel a faluvezetés. Emellé a szülőket is fel tudjuk állítani, mert a romák közül is sokan istenhívők”*

Az iskola hitoktatója úgy látja, hogy a vallásos értékekkel szemben nincs ellenállás se a gyerekek se a szülők körében viszont *„a problémák ott kezdődnek, amikor azt mondjuk, mise van.”* Szerinte egyébként a szülők se nem támogatják, se nem ellenzik az iskola új értékrendszerét. *„Kutyába nem érdekli őket az [iskola] eszmeisége. Nekik aztán ugyan mindegy, hogy mit rakunk ide ki vagy hova rakjuk ki. Tehát itt akármi is lehetne, mert a szülők számára ez egy hatszázad rangú dolog.”*

Arra, hogy hoz-e eredményt a fegyelmi problémák kezelésében és a roma tanulókkal való kommunikációban az egyházi nevelés, nem kaptunk egyértelmű választ. Az iskolai dolgozók mindenestre – a polgármesterrel ellentétben – elégedettek az egyház hozta

¹⁹ Ez a vélekedés alapvetően ellentmond annak a megközelítésnek, amelyet az egyházköziség tagjai vallanak. Vö.: a katolikus egyház szerepéről írottakkal a településről szóló korábbi részben.

változásokkal, szerintük a viselkedésbeli fejlődést pedig még nem lehet ilyen rövid idő alatt értékelni.

2. Az iskolai munka sajátosságai

2.1. A pedagógusok munkája

Amikor az iskolai eredményesség lehetséges okait jártuk körbe, beszélgetőtársaink időről időre hangsúlyozzák az összefogó, elkötelezett tanári kart, a családias légkört és az igazgató céltudatosságát. A sokat emlegetett tanári összetartás mögött különböző tanári életpályákat, nevelési elveket és gyakorlatokat ismertünk meg.

Úgy tűnik nem csak a település, hanem az igazgatói poszton is egyfajta állandóság tapasztalható. Az igazgatónő 1983 óta van jelen az iskolában. Végigjárta az összes lehetséges pozíciót a napközis nevelőtanártól az ének tanításig, amíg eljutott az iskola igazgatói posztjáig. Mindeközben négy diplomát szerzett, és mint mondja, folyamatosan törekszik saját maga és a tanári kar továbbképzésre. A különböző munkakörökben töltött 33 tanév felkészítette arra, hogy sokrétű és elkötelezett vezetőjévé váljon az iskolának. A település, az iskola és a tanári pálya ilyen mértékű ismerete hozzájárult, hogy egységes pedagógiai programot valósítson meg.

Rajta kívül még három olyan tanár dolgozik az iskolában, aki több mint 30 éve van a szakmában. Többen panaszkodtak, hogy a jól összeszokott tanári gárda elöregedőben van. Az új, fiatalabb tanárok nagyrészt Szolnokról járnak „ki”, és még így is sok esetben nehéz feltölteni a megüresedő pozíciókat. Az igazi kihívást a következő év jelenti majd, amikor az igazgató szerint igazi „baby boom” várható a kollégák között.

A helyben lakó tanárok jelenlétét pedig mindenki fontosnak tartaná. Azok a tanárok, akik maguk is a település lakosai, könnyebben megtalálják a hangot a gyerekekkel és a szülőkkel, valamint iskolai munkájukon keresztül felelősséget éreznek a település fejlődéséért is. Ahogy az egyik tanár fogalmazott: „*Nem azért mert nem tartom őket jó szakembernek, itt mindenki nagyon jó munkát végez, de mégiscsak jobban a szívükön viseli a gyerekek sorsát az, aki itt is lakik. A kijárós az magára csapja az ajtót és otthon nem érzékeli azok a problémák,*

amiket mi igen, amikor csak az utcán járunk, vagy a boltba bemegyünk”

A pedagógusok közül többen első generációs diplomások, akik kemény munkával szereztek diplomát és tudatosan készültek a tanári pályára. Ez hozzájárulhat elhivatottságukhoz és ahhoz, hogy a jobb városi iskolák helyett Nagykörűn tanítsanak. A tanári kar egy másik részét pedig olyan, főként helyben lakó pedagógusok alkotják, akik korábban nem hasznosították a tanári végzettségüket, ám a helyben maradás miatt az utóbbi években leporolták a sok évvel ezelőtt szerzett diplomát.

Szaktanárok felső tagozattól tanítanak, ám előfordul, hogy tanárihiány esetén a felsős testnevelő és az angol tanár alsó tagozatban is tanít, valamint hogy a magyart az alsós osztályfőnök tanítja 6. osztályig. Ez utóbbi azért fontos, mert bár a tagozatváltást megkönnyíti, ha az osztályfőnök továbbra is kapcsolatban van az osztállyal, szakmai szempontból viszont nem feltétlenül tesz jót, ha nem szaktanár tanítja az 5-6. osztályosokat. Ennek nyoma látszódhat a kompetenciamérések során tapasztalt alacsonyabb teljesítménnyel a szövegértés területén is.

A matematika és szövegértés eredmények között tapasztalt eltérés azonban más okból is következhet. Az iskolában két nyugdíjhoz közeli férfi szaktanár viszi a felső tagozatos matematika oktatást. Mindketten a tekintélyes „szigorú, de igazságos” pedagógus benyomását keltették bennünk. Egyikük korábban magántanárként egyetemi felvételikre készített fel diákokat és jelenleg a tanoda vezetője is. Mint mondja, előfordul, hogy diákjai délután bejönnek a tanodába, hogy segítségét kérjék: *„azt mondja, csináljuk [a leckét], mert ha nem egyest kapok holnap a tanár bácsitól – aki ugye szintén én vagyok.”* Munkáját sokan dicsérik az iskola, az önkormányzat és a szülők között is.

2.2 Szülők és az iskola

A szülőkkel való kapcsolattartás érzékelhetően az egyik legnagyobb vitát kavarázó terület, és egyben a legnagyobb kihívás az iskola életében. Abban teljes az egyetértés, hogy az iskolai oktatás nem lehet sikeres a szülők támogatása nélkül, ezért a velük való kommunikáció kulcsfontosságú. Vizsgáljuk meg röviden a nagykörűi

gyerekek családi hátterét, és azokat az intézkedéseket, amivel az iskola elő kívánja mozdítani a családokkal való együttműködést.²⁰

Az igazgatónő szerint szociális helyzet szempontjából elég „kiegyenlített” a település helyzete: *„Összességében azt mondhatom, hogy már nem is szakad annyira kétféle. Már egy színvonalon élnek az emberek. Itt azon múlik, hogy van munka vagy nincs munka. De azok a családok is, akik egy kicsit alacsonyabb nívón élnek, viszonylag rendezett körülmények között élnek”*. A többségtől jelentős mértékben leszakadtak arányát a pedagógusok „pár családra”²¹ illetve kb. 20 százalékra teszik, akiket szerintük maguk a helyiek is kiközösítenek. *„Volt egy érdekes eset, hogy jött ide Szabolcsból egy család. Az itteni család kioktatta, hogy ez itt nem úgy megy. Itt gondoskodni kell a gyerekekről. Nagyon szépen mögöttünk vannak. Ebből nincs konfliktus. (Olyan van), hogy a gyerek lopott valamit, az egy probléma, azt ítéljük el. Nem azt mondom, hogy mindenki olyan, nem általánosítunk. Van ilyen, de nagyon kevés”*

Nem jellemző továbbá, hogy a módosabb családok elköltöznének és elvinnék gyermeküket. Ezek között azonban nem csak a nagykorú családok vannak, hanem a környező településekről – kiváltképp Hunyadfalváról bejáró gyerekek szülei is. Több tanár hangsúlyozza, hogy ezekben az esetekben *„még csak nem is roma családokról”* van szó, hanem lecsúszott nem romákról.

A pedagógusok szerint a romák többségével nincsenek problémák, beilleszkedtek és gondoskodnak gyermekeikről. Számottevő feszültség nem érzékelhető a roma és a nem roma családok között, a gyerekek többsége rendezetten, tisztán jár iskolába a tanárok szerint. Panaszkodtak azonban, hogy a szülők hozzáállása megváltozott az utóbbi években, egyre kevesebben járnak fogadó órákra, szülői értekezletekre, kevésbé érdeklődnek gyermekük előmenetelével.

Az igazgatónő felismerte, hogy az új helyzet újfajta megoldásokat sürget, ezért, mint mondja *„Trükköket minden évben bevetünk, valami újat kitalálunk, hogy bevonzzuk a szülőt.”* Alsó tagozatban például törekszenek arra, hogy a szülőknek feladatokat adjanak az iskola és a falu által szervezett programokban. Igyekeznek a roma szülőket

²⁰ A családok szociális helyzetéről részletesebben a település viszonyait tárgyaló részben írtunk.

²¹ Arról, hogy ez a pár család kikből áll és vajon mennyire különülnek el térben, a településről szóló részben írtunk bővebben.

megszólítani különböző programok keretében. Ilyen például az anyalánya klub, amely interaktív foglalkozásokra épülve, a korai gyermekvállalást igyekszik visszaszorítani, inkább kevesebb mint több sikerrel. A múlt év során pedig egy ismert roma pedagógus tartott előadást az iskolában, az igazgatónő és több tanár szerint azonban a szülők „nem nyitottak” az interetnikus együttélés kérdéseit körüljáró programokra, ezért azóta nem szerveznek hasonló eseményeket. Hasonlóképpen, az érdeklődés hiányára hivatkozva szüntették meg a cigány nyelv oktatását is.

Az érdeklődés látszólagos hiánya következhet abból a szakadékból, ami az iskola elvárásai és a szülők között feszül. A szülőkkel való kapcsolatot segítendő, az igazgatónő kötelezővé tette a családlátogatást 1. és 5. év elején. Az alsós, és főleg a helyi tanárok között van, aki ennél gyakrabban is kilátogat, felsőben illetve a nem helyi tanárok esetében ez már kevésbé mondható el. A felsős tanárok közül van, aki szerint elég az ha „a boltban úgyis összefutunk a szülőkkel majd minden nap” és van olyan is, aki kifejezetten ellenzi a célirányos családlátogatást, mert úgy gondolja, a szülők nem elég együttműködőek. Ahogy a helyi pedagógusok száma csökken és a „bejáróké” nő, egyre nagyobb problémát okoz a szülők és az iskola között a kapcsolattartás kérdése.

2.3 Pályázatok, fejlesztések

Az intenzív és sikeres pályázás nem csak település szinten jelentős, hanem az iskola életében is. A településen két pályázatíró cég is dolgozik aktívan. Az egyik cég a település pályázatait írja és inkább szorosabb kapcsolatban áll a helyi önkormányzattal és annak vezetésével, míg a másik inkább az iskolai pályázatok megírását segíti, amely 2012 óta az Egri Egyházmegye által megbízott vállalkozás. Kapcsolat csak akkor fordul elő közöttük, ha az igazgatónő szabad kezet kap a pályázó cég megválasztásában, és ekkor esetleg az önkormányzat által is alkalmazott pályázatíró céget bízza meg a feladattal.

Az elmúlt két évben öt nagy pályázat futott az intézményben:²² Esélyegyenlőségi alapú fejlesztések támogatása (TÁMOP-3.3.8),

²² A pályázatok egy része megtekinthető az iskola honlapján: http://www.petrovaykatalitisk.hu/dok/az_iskolankban_futo_palyazatok.pdf

Innovatív iskolák fejlesztése (TÁMOP-3.1.8)²³, egy belföldi testvériskolával (TÁMOP-3.3.14.A), egy külföldi testvériskolával (TÁMOP-3.3.14.B) kialakított kapcsolat és az Integrációs Pedagógiai Rendszer bevezetése (IPR). Az összesen 210 millió Ft-os összköltségvetésű pályázatokat a köteleki tagintézménnyel együtt nyerték, a pályázatok lezárása még tart.

Legfontosabb programelemek az agresszió-kezelés, konfliktuskezelés, drogprevenció, közlekedési ismeretek, egészségtudatos képzés, felzárkóztatás, tehetséggondozás, projekt módszer, pályaaorientáció, pedagógus továbbképzés. A következő évre az IPR és a Határtalanul programra írtak ki eddig pályázatot.

Fontos kiemelni a korábbi nemzetközi iskolalátogatásokkal kapcsolatos projekteket is. Többen úgy fogalmaznak, hogy a gyerekek „bejárták fél Európát.” A „Játszunk együtt” projekt keretében például 9 országot látogattak meg az elmúlt két tanév során. A „Határtalanul” program segítségével pedig az éppen 7. osztályosok utaznak határon túli testvériskolához. Erre a lehetőségre az osztályfőnökök pályázhattak.

Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy a (külföldi) kirándulásokban jobbra ugyanazok a tanulók vehettek részt. Több pedagógus panaszkodott is, hogy leterhelő a sok pályázat szülte kötelesség, és minden programban ugyanazokat a gyerekeket mozgatják. *„Tehát... úgymond... na a jobb képességűek vannak kevesen. Namost mindenki ezeket próbálná cibálni. De ugyanaz a gyerek jár teszi szakkörre, matek szakkörre, táblás játék szakkörre, meg mindenhova. Nem úgy mint egy nagy iskolában ahol van ezer gyerek és van miből meríteni. Nekem ugyanúgy el kell vinnem versenyre és mindig ugyanazokat viszem”*

Kérdés tehát, hogy vajon mennyire volt lehetősége minden gyereknek bekapcsolódni ezekbe a programokba, illetve, hogy a szerzett ismereteket, hogyan hasznosították a pedagógiai munkában. Erre vonatkozólag a tanárok elmondták, hogy a külföldi utazások a motiváció fenntartásában segítenek és tárgítják a tanulók látókörét, azonban ennél többet nem tudunk meg arról, hogy milyen konkrét eredményeket értek el ezekkel az utazásokkal.

²³ A pályázatban a következő programelemek valósultak meg:
http://www.petrovaykatalisk.hu/dok/innovativ_iskolak_fejlesztese.pdf

A továbbtanulás segítésére külön programot dolgoztak ki az iskolában. Ennek része a felvételire való felkészítés 7. és 8. osztályban, előadók meghívása, szülőkkal való konzultáció és rendkívüli szülői értekezlet, csoportos és személyes konzultáció, valamint amire az igazgatónő a legbüszkébb az iskolapszichológus által végzett „önismereti és munkaérték” kérdőív.

2.4 Az alkalmazott pedagógiai módszerek

Kérdésünkre, az igazgatónő a következő szavakkal jellemezte az iskolát: *„Minden gyerekhez meg akarjuk találni az utat. A tehetségeshez is, meg a hátrányos helyzetűhöz is, meg a tanulási problémákkal küzdőhöz is. Nekem ez a célom, feladatom, hogy minden gyerek megkapja azt, amire neki szüksége van. Ehhez keressük mindig azokat a lehetőséget, ami a rendszerben adott. Nagyon sok mindent szeretnénk, de a rendszerben meg kell találni a helyét. Hogy a tehetséges is megkapja azt a gondoskodást, meg a problémás gyerek is megkapja. Nekem ez a célom.”*

Ez a gondolat, tehát a képesség, hogy mind a gyengébbeknek, mind a tehetségesebbeknek képesek lehetőséget nyújtani a fejlődésre, majdnem minden beszélgetésben megjelenik. A sikeresség okának a pedagógusok egyöntetűen a csoportbontás gyakorlatát tekintik elsősorban.

Az iskolában felső tagozaton képesség szerinti csoportbontásban tanítanak angol, magyar, matematika, illetve egy osztályban történelem és természetismeret tárgyakból. Matematikából egy, az iskola által összeállított bemeneti teszt során alakítják ki a csoportokat, a többi tárgyból pedig a vonatkozó tárgyak 4. év átlaga, illetve a szorgalom osztályzat alapján. Az iskolaigazgató szerint ez a rendszer nagyban hozzájárul az oktatás sikeréhez. *„Azt tapasztaltam, hogy ez mind a két csoportnak hihetetlenül jó. Aki gyengébben teljesít, abban a csoportban nem érzi magát butának. Sikerélményhez jut. Ők lassabban haladnak. Ugyanazt tanulják, csak más módszerekkel, egy kicsit lassabban. A másik csoportban meg nincs fék. Nem húzza vissza (senki). Tudnak egy tempóban haladni. Ez az, ami a leginkább az eredményt hozza.”*

Elmondása szerint a szülők is támogatják ezt az oktatási módszert, valamint a tanulók teljesítményével korábban elégedetlen polgármester is dicséri az eredményeket. A matematika tanár ehhez

azt is hozzáteszi, hogy sok pedagógust a kis létszámú csoportokban való tanítás tartja vissza az iskola elhagyásától.

Az iskolának belső mérési rendszere van, melynek keretében a páratlan évfolyamokon (3,5,7) az iskola tanárai által összeállított szövegértési és logikai feladatokat oldanak meg. Ezek a napok a páros osztályokban kötelező országos kompetenciamérés napjaira esnek, ekkor tehát az egész iskola tesztet ír. A 8. osztály végén szintén méri a gyerekek tudásszintjét, ekkor több tantárgyból vizsgáznuk kell a végzősöknek. Mint mondják, a mérések segítségével folyamatosan nyomon tudják követni a gyerekek egyéni szükségleteit.

A bontott csoportokban és az egész csoportos órákon is bevezették a „Lépésről lépésre programot.” 2008-ban tantestületi képzés során megismerték a projekt módszert, és a kooperatív tanítási technikákat. Az új módszereket azonban inkább csak az alsó tagozatban használják rendszeresen. Az igazgatónő hozzáteszi, hogy míg az alsós tanárok bevezették az új módszereket, a felsős pedagógusok maradtak a hagyományos frontális oktatás hívei.

A „tehetséggondozás” része a különböző versenyeken és vetélkedőkön való részvétel, valamint a művészeti iskola, melynek keretében néptánc és képzőművészet oktatás folyik, alsó tagozatban már a rendes tanterv részeként, felsőben fakultatív délutáni foglalkozások keretében. Az Ádám Jenő Zeneiskola kihelyezett tagozatán továbbá 21 diák részesül délutáni zenei képzésben. Az oktató – „egy univerzális tanár bácsi” – nem kihelyezett, hanem helyi pedagógus, aki ötféle hangszeren tanítja a gyerekeket. Délutánonként különböző szakkörökön is részt lehet venni, valamint sportolásra is lehetőség nyílik, a kungfu, a szertorna vagy a kosárlabda edzéseken.

A „felzárkóztatás” az esélyegyenlőségi program keretében valósult meg. Magyar, matematika és angol nyelvből fejlesztő csoport működtettek heti 2 órában, 2 tanéven keresztül. Szintén a felzárkóztatást hivatott elősegíteni a tanoda, melyet később részletesebben is megvizsgálunk.

A pedagógusok hangsúlyozták, hogy nem erőltetnek szigorú vallásgyakorlási szabályokat a gyerekekre, de a vallásos nevelés fontos részét képezi a nevelési programnak. Az igazgatónő szerint a hittanóra alkalmas a gyerekekkel való szorosabb kommunikáció kialakítására, amire egyébként tanórák során nem lenne lehetőség. A nehezen kezelhető, magatartási problémákkal küzdő gyerekek komoly gondot okoznak az iskolának, ám nagyon kevés idő és lehetőség áll

rendelkezésre a problémák kibeszélésére. Mint mondja, korábban, a kisebbségi oktatás keretében volt lehetőség személyes problémák és konfliktusok kezelésére, erre azonban már nincs normatíva.

Az iskolavezető személy szerint a tantervbe beépített agressziókezelésre irányuló foglalkozást tartja az egyik legsikeresebb programnak. Szintén az iskola büszkesége, az iskola pedagógusai által írt és szerkesztett honismereti tankönyv, amelyet év elején minden diák megkapott. Meg kell még említeni, hogy az iskola pedagógiai tervében nagy vonalakban szó esik a többségnek tartott kisebbségi oktatásról is. Ezt az igazgatónő szerint úgy oldják meg, hogy alsó tagozaton magyar és történelem órák tananyagába beépítik a cigányság hagyományairól és kulturális szokásairól szóló részeket.

3. Az iskolai munkát kiegészítő tanoda

A településen tíz éve működik tanoda, azonban az intézmény teljes mértékben ki van szolgáltatva a pályázati rendszernek, önerőből az önkormányzat nem képes fenntartani. Először 2005-ben pályázott a Nagykörúrt Alapítvány (melynek elnöke a polgármester) egy Európai Unió-s kiírásra, ahol lehetőséget kaptak, az általuk „második otthonnak” nevezett intézmény létrehozására. Mivel a következő ciklusban nem nyertek, két évig szünetelt az oktatás. Ezt követően 2011-ig kaptak lehetőséget, majd egy újabb két éves kihagyás következett. A jelenlegi 2013-2015-ig tartó időszakban ismét nyerni tudtak, ez a ciklus azonban október 31-én lejár, és bár a következő időszakra szeretnének pályázni, a kiírás és az elbírálás idejének bizonytalansága miatt ismét egy bő fél éves kihagyás várható. Ugyanakkor a tanodavezető elmondása szerint ő vállalná, hogy az új ciklus kezdetéig támogatás nélkül is oktasson.

A tanoda a felújított Művelődési Házban kapott helyet. A tér két tágas tanulószobából áll, mindkét helyiségben középen találhatók az asztalok, amelyeket körbeülnek a diákok és pedagógusai. A kisebbik szobában konyha is található, mosogatóval, sütővel, étkészlettel felszerelve. A nyitva tartás délután 2-től 6-ig tart. Az általános iskolából 20-25 felső tagozatos gyerek jár rendszeresen, ezt egészíti ki az 5-10 középiskolás.

A tanoda vezetője jelenleg a helyi általános iskola óraadó nyugdíjas matematika tanára. Ő korábban nem dolgozott iskolai tanárként, azonban visszaköltözvén szülőfalujába, hamar

meghatározó alakjává vált a falu életének, a tanodának, majd később az iskolában is elkezdett dolgozni óraadóként.

A polgármester szerint Nagykörűn „*működik az a klasszikus tanoda modell*”, tehát valóban a legelesettebb gyerekeknek próbálnak segíteni. A tanodás gyerekeket az iskolaigazgató, a polgármester és a gyermekjóléti munkatárs javaslata alapján választják ki. Az igazgatónő szerint a kiválasztásnál döntő szempont a szociális helyzet, a település leghátrányosabb helyzetben élő – 90 százalékból roma – családok gyermekei lehetnek jogosultak.

A tanodánál nem tapasztalható lemorzsolódás, sikeresen tanulnak tovább a támogatottak. Az intézményvezető büszkesége a három érettségizett, a három jelenlegi gimnazista, valamint az a fiú, aki most is az ELTE magyar-történelem szakán hallgató, de a többi középiskolás is rendben befejezte tanulmányait. Ennek oka a vezető szerint a szülőkkel kialakított jó kapcsolat, amit több mint egy éves munkája alatt ért el. Mivel a családok megnyíltak és elfogadják az intézményt, különösképpen fontosnak tartja, hogy megszakítások nélkül tudjanak működni.

Az igazgatónő szerint a tanoda többet nyújt a napközinel, mert inkább a szociális, mint a tudásbeli kompetenciákra fókuszál. Nem csak arra koncentrálnak, hogy megoldják a leckét, hanem arra is, hogy „komplexen kezeljék a gyermek problémáját” illetve „nyugodt helyet” biztosítsanak a tanuláshoz. A tanodavezető a következőképpen foglalta össze feladatát: „*Ezek a tanodák arra alakultak, hogy a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeknek segítsenek. Amit egy városi középosztálybeli család meg tud adni a gyerekének, hogy különórára járattja, vagy akár matematikából, akár angolból, nyelvekből, bármiből – azt itt ezek a gyerekek ingyen és bérmentve megkaphatják. Segítettük őket a magyar irodalom, nyelvtan, történelem, tehát a humán tárgyakban, a nyelv tárgyakban, itt angolt tanulnak. Reál tárgyakból matematika, fizika, kémia. Van egy fejlesztőpedagógus, aki segíti ezt a tevékenységet. Aki a szabadidőért felelős. Akik idejárnak gyerekek, azok hasznosan eltölthetik az időt.*”

Számos programban vehetnek részt a tanulók, a múzeumlátogatástól a színházon keresztül a különböző táborokig, vetélkedőig. Külön büszkeség a színjátszó csoport – a korábbi, romológus jegyző fontos kezdeményezése –, mely több országos versenyen is sikeresen szerepelt. Legutóbb pedig a debreceni roma szakkollégiumba tettek látogatást. A tanodavezető szerint a

programok nagyon fontosak, hiszen így „*Nagyon sok mindent sikerült úgy megtanítani ezekkel a gyerekekkel, hogy ők észre sem vették, hogy tanulnak. De látszik rajtuk. Némelyik a kést, a villát nem tudta használni.*”

A hasznos időeltöltésnek része az is, hogy a gyerekek megtanulják rendben tartani környezetüket, illetve alapvető életvezetési készségeket sajátítsanak el úgy, mint a főzés, mosogatás, takarítás. Látható azonban, hogy ezekkel a tevékenységekkel kifejezetten a roma lányokat célozzák meg. A tanodavezető így fogalmazza meg: „*Ha nem is mindenkinek sikerül majd letenni a szakmunkás vizsgát, de akkor is állja meg a helyét, mint háziasszony, anya.*”

A tanodában dolgozó öt pedagógusból jelenleg mindenki az általános iskola alkalmazottja (egy fő a köteleki iskolából jár át). Korábban volt cél, hogy az előírásoknak megfelelően külsős kollégákat találjanak, de ez mára teljesen elhalt, mert nem sikerült olyan pedagógust találni, aki hajlandó lenne kijárni a meg nem térített közlekedési költségek és rossz tömegközlekedés ellenében. A tanárok egyetértettek abban, hogy ez inkább előny, mint hátrány, mert jobban fenntartja a motivációt, valamint délután területeken is foglalkoznak a gyerekekkel.

4. Az iskolai munkát ért kritikák, valamint iskolai sikeresség lehetséges okai és kérdései

Az iskola eredményeivel, illetve a pedagógusok munkájával azonban nincs mindenki megelégedve a településen. Egyik beszélgetőtársunk szerint a legnagyobb hiba, hogy „*a gyereket akarják hozzáidomítani az iskolához. Nem pedig az iskolát a gyerekekhez.*”

Többek szerint az iskola vezetése nem tesz eleget a diákok megtartásáért. A tanárok szerint az általános iskolát mindenki kijárja, évismétlés előfordul, de nem túl gyakori. A problémát inkább abban látják, amikor a diák elkerül a városi középiskolába és nem tud hozzászokni a kollégiumi élethez. Az évismétlések és a kihullások alacsony arányához azonban hozzájárul az utóbbi években igencsak elterjedt magántanulói státusz. A kisebbségi önkormányzat vezetője szerint a problémás gyerekektől inkább megszabadulni próbálnak, ezért rábeszélik a szülőket arra, hogy magántanulóvá írássák a gyereket.

A tankötelezettség csökkentése szerinte már itt az általános iskolában érezteti a hatását. Mivel nincs munka a környéken, az iskolából kikerülő fiataloknak nem akad értelmes elfoglaltsága, hozzájárul a drogfogyasztás és a korai gyerekvállalás terjedéséhez. *„Hogy mit kezd magával az a 16 éves gyerek? Ötödikből, hatodikból jutnak el 16 éves korig. Vagy a magántanulói státusból, ami nagyon nagy divat lett. Sajnos nagyon sokat ismernek belőle. A gyerek csavarog. Ha szerencséje van, apja-anyja benn a közmunkában. De ha olyan volt a viselkedése, a tanuláshoz való hozzáállása, magántanuló lett. Ez a gyerek mit kezd magával? (...) nem tud magával mit kezdeni. Ha 2-3 ilyen gyerek összeverődik, nem azt a mintát fogja sajnos követni, hogy rendbe teszem az udvart.”* Szerinte az iskola felelős a kialakult helyzetért azért, hogy sok magántanulói státuszt engedélyez. Javaslatát, miszerint a 16 éven felülieknek külön felzárkóztató osztályt indítsanak, az iskola elutasította, mondván, hogy az szegregációt eredményez.

Kapcsolódó probléma, hogy egyesek szerint a tanárok nem elég elkötelezettek a roma diákokkal kapcsolatos munkában. Egy beszélgetésben például elhangzott, hogy *„a pedagógusok nem veszik tudomásul, hogy ők itt nemcsak magyar, hanem cigánygyereket is tanítanak.”* Hiába tehát a sok pályázat és a többoldalú továbbképzés, a roma tanulók ebből nem sokat profitálnak, mert *„a szemlélettel volt a probléma. Nem tudták, hogy egy cigánygyereket másképpen kell tanítani”*. Többen panaszkodtak például, hogy az igazgatónő elmondása ellenére nincs rendszeres családlátogatás, sőt, ahogy a polgármester fogalmazott, hogy *„egyes tanárok kijelentették, hogy nem hajlandók családlátogatásra menni”*. Felmerült az is, hogy roma származású pedagógus (jelenleg) nincs a tanárok között, és kifejezett törekvések sincsenek erre vonatkozólag²⁴. A kisebbségi önkormányzat vezetője így fogalmazott: *„én '90 óta próbálom az iskolában, óvodában, hogy legalább minimum csoportonként az óvodában egy-egy – nem kell dadának hívni –, de egy olyan intelligensebb cigánylány, asszony legyen ott, aki a mindennapos gondokkal ott foglalkozik”*.

²⁴ Ez utóbbit mi nem tapasztaltuk. Az általunk megkérdezett tanárok egyhangúsan pozitív fejleménynek értékelnék, ha roma pedagógus tanítana az iskolában.

Végül, de nem utolsó sorban érdemes végiggondolni a csoportbontásokból következő esetleges veszélyeket. Korábbi kutatásokból²⁵ tudjuk, hogy a bontott csoportokban végzett oktatás magában hordozza a szegregáció veszélyeit is. Sőt, a „nívócsoportos oktatást” sokan a szegregáció melegágyának tekintik.²⁶ A képesség szerinti bontás sok esetben egybeesik a szociális helyzet, és etnikai alapú különbségekkel. Így kialakulhatnak a „cigány osztályok” tehát a rosszabb körülmények közül érkező roma tanulók kerülnek a gyengébb, míg a tehetősebb többségi szülők gyermekei az erősebb csoportba / osztályba. Nagykörűben ilyen mértékű tudatos elkülönítést nem tapasztaltunk, azonban több beszélgetőtársunk aggodalmát fejezte ki a csoportbontásokkal kapcsolatban. Egy falubeli például így nyilatkozott: *„Szegregációval is találkoztam. Mégpedig az volt, hogy volt két roma asszisztens, középfokú végzettséggel. Matematika óráról, angol óráról a cigánygyerekek egy részét kivitték, hogy ne zavarják az órát. Kivitték, meséltek nekik. A többiek bent tanulták a matekot. Ők meg kint mesét hallgattak és elváltak. Kérdeztem, hogy akkor a matematikát hogy tanulják? – Hát számolgattunk velük. – mondja a pedagógiai képzettség nélküli roma asszisztens.”*

A Nagykörűn tett látogatásaink nyilvánvalóan rövidiek voltak ahhoz, hogy egy ilyen fajsúlyos kérdést mélységében vizsgáljunk. Azt azonban meg kell említeni, hogy amikor a nyolcadik osztályban matematika szerinti csoportbontásban beszélgettünk a gyerekekkel, akkor a többnyire munkanélküli roma szülők gyerekei valóban a gyengébb csoportba kerültek. Megfigyeléseink és a fenti beszélgetések arra engednek utalni, hogy bizonyos esetekben a csoportbontás együtt jár egyfajta „burkolt” szegregációval.

²⁵ Például Kézdi Gábor – Kertesi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon. Közgazdasági Szemle, LVI. évf., 2009. november 959–1000. o.

²⁶ „*Esélyegyenlőségi szakértőként azt tanultam és tapasztaltam, hogy ez az oktatási forma a szegregáció melegágya, átjárásra legtöbbször csak papíron van lehetőség, és egy idő után a tanárok is szelektálódnak. A 'nívós' ugyanis tantárgyi versenyekre vihető, sikeres lesz, a gyerek sikere beragyogja a tanárt is, ő lesz a jó tanerő. A másik meg, akinek versenyeredményei nincsenek, és azért dolgozik, hogy a gyengébbeket felzárkóztassa, nos, ő meg ugye a kutyát sem érdekli, hiszen abból még egy iskola sem csinált hírnevet, nem lett vonzóbb a beiskolázás piacán, hogy ott kevesebb diák bukik évisméltásra.*” Vö.: L. Ritók Nóra: Integráció vagy nívócsoportos oktatás? <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1214>

Összegzőként megállapítható, hogy a település az oktatás kérdésében a fennmaradás érdekében és egyben végső megoldásként a vallásos nevelés, az egyházi fenntartás felé fordult. Az állami oktatási rendszer számukra valószínűleg nem adott biztonságot és támpontokat, egyben helyi szinten finanszírozhatatlan volt tovább, amely az iskola felszámolását is jelenthette volna. Ha a reziliencia alapkoncepcióját vesszük figyelembe,²⁷ akkor kijelenthetjük, hogy az iskola maga reziliensnek tűnik, viszont annak árnyékában tekinthető annak, hogy az iskolában képességszerinti csoportbontásban tanúknak a diákok. Ez meglátásunk szerint a tapasztalt pozitívumok ellenére is elgondolkodtató, mert a külső szemlélő számára egy iskolán belüli, látszólag képesség alapján történő, de etnikai szegregációhoz hasonló, vagy azt eredményező helyzetet alakít ki. Ezt megerősítheti az a tény is, hogy évfolyamonként a két csoportból a roma gyerekek (a gyerekek saját bevallása alapján) inkább a „Rosszabbik” csoportnak nevezetben tanulják a matematikát, magyar nyelv és irodalmat, történelmet, valamint az idegen nyelvet. Meglátásunk szerint maguk a tanulók nem reziliensek, mivel lehet, hogy a tanulási eredményeik a begyakorolt tesztek miatt kiemelkedőek, viszont nem elég kritikusak saját magukkal és környezetükkel szemben, amely alapja az empátiának, a kreativitásnak és a sikerességnek. A számtalan felzárkóztató program, anyagi és mentális támogatások ellenére a csoportbontások miatt a gyerekek szociális esélyei nem egyenlítődnek ki, hanem sokkal inkább stagnálnak, egy „elégségest” mutatnak.

Felhasznált források és irodalom

1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. KSH. 1947.

http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_demogr_adatok_kozsegek/?pg=0&layout=s

1960. évi népszámlálás – Szolnok megye személyi és családi adatai

http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1960_03p/?pg=0&layout=s

²⁷ Vö.: a kötet elején írtakkal

2011. évi népszámlálás. Területi adatok – Jász-Nagykun-Szolnok megye. http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_16

A Magyarországon végrehajtott 1893. évi cigányösszeírás eredményei. Budapest, 1895. (Reprint kiadás).

A választásokra vonatkozó adatok a Nemzeti választási Iroda oldaláról származnak. www.valasztas.hu

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó. Budapest, 2006.

Az 1880-as népszámlálás adatai
<http://mtdaportal.extra.hu/adatbazisok.html>

Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára. Pest, 1851.
<http://www.fszek.hu/digitdoc/fenyesh/>

G. Fekete Éva: Cigányok a Csereháton. In: Észak- és Kelet-magyarországi földrajzi évkönyv. Miskolc, 1994. 139-154. o.

Havas Gábor: A kistelepülések és a cigányok. In: Kemény István (szerk.): A cigányok Magyarországon. Magyarország az ezredfordulón. Budapest, MTA, 1999. 163-204. o.

Havas Gábor: Esélyegyenlőség, deszegregáció. In: Fazekas K., Köllő J. és Varga J. (szerk.): Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért. Budapest: Ecostat. 2008. 121–138. o.

Helyi esélyegyenlőségi Program. Nagykörű Község Önkormányzata. 2015.
http://nagykorukozsegiokormanyzat.hu/userfiles/downloads/nkh_ep.pdf

Hunyadi Zsuzsa: A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Kuti Éva (sorozatszerkesztő) Találkozások a kultúrával 1. Magyar Művelődési Intézet. MTA Szociológiai Kutató Intézet. 2004.
<http://mek.oszk.hu/06100/06158/06158.pdf>

Kállai Ernő: Kormányzati romaprogramok a rendszerváltozás után. In: Antal István – Frányó-Keller Katalin (szerk.): Melyik úton? Budapest, Jezsuita Roma Szakkollégium, 2014. 34-51. o.

Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella: A magyarországi cigányság 1971 -2003. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2004.

Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: A cigány népesség Magyarországon. Socio -Typo, Budapest, 1998. 402. o.

Kertesi Gábor–Kézdi Gábor: A roma és nem roma tanulók teszteredményei közti különbségekről és e különbségek okairól. In: Közgazdasági Szemle, 2012. LIX. évf. 7–8. szám, 798–853. o.

Kézdi Gábor – Kertesi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon. Közgazdasági Szemle, LVI. évf., 2009. november 959–1000. o.

Kocsi Károly – Kovács Zoltán: A magyarországi cigány népesség társadalomföldrajza. Budapest, MTA PTI, 1991.

L. Ritók Nóra: Integráció vagy nívócsoportos oktatás?
<http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1214>

Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2014.
http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2014.pdf

Petrovay György Katolikus Általános Iskola, Alapfokú Művészeti Iskola, Óvoda Pedagógia Programja
http://www.petrovaykatalitisk.hu/dok/iskolai_pp_joooooo.pdf

Pócsik Julianna: A gyermekvállalás motivációinak vizsgálata szakiskolás roma lányok körében.
https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAAAhUKEwi7tsL9wszIAhVBCCwKHWUoAp0&url=http%3A%2F%2Fmidra.uni-miskolc.hu%2FJaDoX_Portlets%2FdisplayContent%3FdocId%3D20350%26secId%3D14402&usg=AFQjCNHaUZQ0wur4zpSeVnl_x9jYUD1G1Q&sig2=x3ihu8-AJuClOjgP6jOtSg&cad=rja

Pulai A.: Cigányellenesség a norma. 2009.
http://www.publicus.hu/blog/ciganyellenesseg_norma/

Szuhay Péter: A cigányság a legnagyobb magyarországi kisebbség. In: Rózsavölgyi Adél (szerk.): MultiKultúra. Másképp Alapítvány, 1996. 31-38. o.; Suhay Péter: A magyarországi cigányság

kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája. Budapest, Panoráma, 1999.

Váradi Balázs: Közoktatás. A költségvetés és az egyházi és önkormányzati közoktatási intézményrendszer aránya. http://www.hazaeshaladas.hu/ftp/hesh_kozoskassza_elemezes_kozoktatás_public.pdf